

‘Water’ kan miljoenen goedkoper

Om Nederland droog te houden, wordt het water niet alleen meer achter de dijken en de delta-werken gehouden. In de wateropgave van de 21e eeuw krijgt water de ruimte. Dat wordt een gezamenlijke verantwoordelijkheid van overheid en waterorganisaties. Die samenwerking leidt zowel tot een betere waterkwaliteit als tot kostenverlaging.

Water laat zich niet comprimeren. Waar er teveel van is, zoekt het zich een weg naar elders. Dat kelders, tuinen, tuinbouwkassen of – erger nog woningen – onderlopen, is geen toeval. Door de klimaatveranderingen, is het minder vaak gaan regenen. Maar het water komt dan wel vaker met bakken naar beneden. Omdat die extreme neerslag teveel is voor de capaciteit van de riolering en de watergangen, moet water bij (tijdelijke) overlast meer de ruimte krijgen.

Afspraken daarover zijn vastgelegd in het in 2003 afgesloten Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW). Het Rijk, het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Unie van Waterschappen en de VNG zetten daarmee samen de eerste stap naar een gemeenschappelijke aanpak van de grote wateropgave voor Nederland in de 21e eeuw. De na de Waterakkoord gelanceerde campagne ‘Leef met water’, waarin weerman Peter Timofeef onder meer in een tv-spotje figureert, moet burgers van die nieuwe koers bewust maken.

Klimaatveranderingen, zeespiegelstijging, bodemdaling en verstedelijking dicteerden een nieuwe visie op waterbeleid. Daarmee slaat Nederland een nieuwe weg in. Om het wassende water in toom te houden, werd sinds de watersnoodramp doorgeborduurd op een beleid van dijken aanleggen en versterken, water wegpompen en het bouwen van ingenieuze waterwerken, zoals de Oosterscheldekering.

‘State of the art technieken volstaan niet om de voeten droog te houden’, stelt burgemeester Bolhuis van Raalte, onder wiens aanvoering het Waterakkoord is voorbereid. ‘Met fysieke kerin- gen alleen houden we het water niet buiten. Dat hebben de (bijna-)overstromingen in de jaren negentig wel geleerd’, refereert hij aan de dijkdoorbraak in Wilnis. ‘Door bijvoorbeeld dijken landinwaarts te verleggen of weilanden tijdelijk onder te laten lopen, creëren we mogelijkheden om overtollig water op te vangen.’

Met tevredenheid ziet Bolhuis de discussie over water toenemen. ‘Daarmee groeit het besef

dat we in Nederland op meer plekken water moeten accepteren. In de praktijk leidt dat al tot nieuwe situaties. Waar we vroeger bij regen de sluisen dicht lieten, zetten we ze nu open. De lijn van water wegpompen om droge voeten te houden is daarmee doorbroken, daarin zit ‘m de winst’, vindt hij.

De nieuwe visie op waterbeheer leidt ook tot een nieuwe Waterwet die volgend jaar in de Tweede Kamer wordt behandeld. De wet vernieuwt en integreert bestaande wetgeving op het gebied van waterbeheer, waaronder de Wet op de waterhuishouding, de Wet verontreiniging oppervlaktewateren, de Wet verontreiniging zee-water, de Grondwaterwet, de Wet droogmaken en indijkingen, de Wet op de waterkering, de Wet beheer rijkswaterstaatswerken en de Waterstaatswet 1900.

De nieuwe Waterwet voorziet in de behoefte aan een waterwetgeving die uitgaat van integraal waterbeheer en aansluit bij actuele ontwikkelingen zoals Waterbeheer in de 21e eeuw (WB21) en de invoering van de Europese Kaderrichtlijn Water die uitgaat van een (integraal) watersysteem met een sterke focus op het beheer van de waterkwaliteit. Ook het feit dat bedrijven, burgers en overheden gebaat zijn bij doeltreffende en transparante wetgeving met een minimum aan regels en eenvoudige procedures ligt aan de nieuwe wet ten grondslag.

Overloopgebieden

Overloopgebieden voor wateropvang komen de samenleving duur te staan. Mede omdat er (bouw)grond aan wordt opgeofferd, kan de waterrekening twee tot drie keer hoger uitvallen. In dat duurdere prijskaartje zijn ook andere kosten verdisconteerd, zoals het aanpassen van de bestaande watersystemen om de capaciteit van de afvoer te verhogen of het afkoppelen van de riolering waardoor het relatieve schone regenwater de waterzuivering niet meer (over)belast.

Wethouder Binnendijk van Alkmaar, onder

meer verantwoordelijk voor het rioolbeleid in de kaasstad, pleitte in dat verband tijdens het Watercongres van vorige maand al voor verbreding van het rioolrecht. Extra kosten, onder meer voor het op peil houden van het grondwater door het aanleggen van (drainage)systemen of het afkoppelen zouden naar zijn mening ook uit de rioolrechten betaald moeten worden.

Zo'n 40 procent van het regenwater komt in het riool. Vooral na een fikse regenbui schiet de capaciteit van het riool tekort en wordt er vervuild water geloosd. Afkoppelen is een voorwaarde om dat te voorkomen. Als gemeenten de helft van hun gemengde systemen ombouwen, kunnen de extra kosten de komende decennia oplopen tot meer dan 20 miljard euro. Schattingen wijzen uit dat daardoor de jaarlijkse kosten met ruim twee miljard euro toenemen.

Alkmaar heeft ervoor gekozen niet op de verbreding van het rioolrecht te wachten. In bestaande wijken, waar de riolering wordt vernieuwd, starten tegelijkertijd ook afkoppelingstrajecten. 'Anders zouden we het twee keer moeten doen', verklaart wethouder Binnendijk het beleid. 'Een keer om te vervangen en daarna om af te koppelen. Dat zou tot gigantische meerkosten leiden, B&W vindt dat maatschappelijk onverantwoord en hebben besloten de twee trajecten te combineren.'

Het afkoppelproject in Alkmaar is een pilot waarbij veranderingen van het grondwaterpeil nauwgezet worden gemeten. 'Tot nu toe zien we geen stijging', zegt de wethouder. 'Dat komt deels omdat de afvoerbuiscapaciteit voor het regenwater wordt gecombineerd met een drainagesysteem of met tonnen onder de straat van waaruit het water langzaam infiltreert. Ook wordt regenwater direct naar het oppervlaktewater afgevoerd. De afspraken daarover hebben we in nauw overleg met het Waterschap gemaakt.'

Binnendijk ziet het lokale bestuur als regisseur van de (riool)wateropgave. 'Op zich ligt dat voor de hand. Gemeenten hebben een rioleringsplicht. Bovendien kunnen onder directie van de gemeenten werkzaamheden worden gecombineerd, zoals vervanging, afkoppeling en het herinrichten van straten.' Wat de wethouder betreft zouden gemeenten die regierol meer naar zich toe moeten trekken. 'Als een spin in het web de samenwerking met de andere waterorganisaties coördineren', zo ziet hij die rol.

Regierol gemeenten

De door Binnendijk genoemde samenwerking is in lijn met het Nationaal Bestuursakkoord Water. Door integratie en afstemming wordt wateroverlast aangepakt zonder dat dat elders tot problemen leidt, zoals verdroging of een (te) hoge grondwaterstand. Burgemeester Bolhuis van Raalte, betrokken bij het Waterakkoord vindt wel dat de overheid samenwerking niet dwingend moet opleggen. 'Waterpartijen moeten op eigen initiatief de koppen bij elkaar steken.'

Hij ziet niets in het dwangmatig opleggen van de krachtenbundeling, bijvoorbeeld door regelgeving. 'Efficiëntie is in Den Haag een gevelgevelde kreet die te pas en te pas wordt gebezigd om door sturing kosten te besparen.' Bolhuis gelooft daar niet in. 'Samenwerking moet gericht zijn op resultaat, niet op efficiëntie. Dat werkt contraproductief. Krachtenbundeling moet ontstaan vanuit betrokkenheid. Dan is de kans groter dat spontane ideeën worden uitgevoerd en daadwerkelijk ook effect hebben.'

Bolhuis noemt een voorbeeld: 'Stel dat er ergens grond nodig is voor wateropvang. Als daarvoor het bestemmingsplan moet worden gewijzigd, ontstaan er langlopende discussies over onder meer de planschade waarbij een oplossing steeds verder uit zicht raakt. Het gaat sneller als er met de grondeigenaar direct afspraken worden gemaakt. Gemeente en Waterschap kunnen daarbij gezamenlijk optrekken.'

Het zijn volgens hem de twee belangrijkste partijen uit de waterketen die het traject beslaat van waterinname tot en met het lozen van gezuiverd water op het oppervlaktewater. Gemiddeld zijn daar vijf (water)organisaties bij betrokken. Behalve de gemeente en het Waterschap, zijn dat ook de provincie, het waterleidingbedrijf en de afvalwaterzuivering.

In de provincie Gelderland is onderzocht of door samenwerking de waterketen beter georganiseerd kan worden en wat dat aan besparing oplevert. In de waterketen kan in totaal 65 miljoen euro worden bespaard. Gemiddeld is dat 25 euro per huishouden, blijkt uit de uitkomsten van de stuurgroep Toekomst Waterketen Gelderland (TWG) die vorige maand haar onderzoeksresultaten presenteerde. De verhoging van de rioolrechten die Stichting Rioned voor de komende tien jaar heeft becijferd (*zie kader, red.*), valt daardoor per saldo minder hoog uit.

Samenwerking is de sleutel tot kostenreductie; het gezamenlijk beheer en onderhoud van de rioolinfrastructuur levert bijvoorbeeld een besparing van vijf procent op, goed voor zeven miljoen euro. Volgens voorzitter Burgering van de TWG-stuurgroep zit de winst bij de rioolinfrastructuur onder meer in het bundelen en uitbouwen van de aanwezige rioleringskennis. 'Nu is dat in Gelderland nog vrij versnipperd.'

Ook standaardisatie en specialisatie bieden perspectief, bijvoorbeeld de gezamenlijke inkoop van diensten en materialen. Burgering ziet meer voordelen de krachtenbundeling: 'Gemeenten kunnen samen beter inspelen op nieuwe beleidsontwikkelingen, zoals de Europese Kaderrichtlijn Water en op nieuwe taken op het gebied van grondwaterbeheer en hemelwaterafvoer. Ze hoeven niet allemaal apart 'het wiel' uit te vinden.'

Als gemeenten en waterschappen hun investeringen in de afvalwaterketen (zuivering en riolering) op elkaar afstemmen, levert dat tussen 2005 en 2009 nog eens een besparing van ruim 13 miljoen op. Dit komt bovenop de 37 miljoen euro die gemeenten en waterorganisaties goed-

koper uit zijn omdat er al samenwerkingstrajecten zijn gestart om het systeem te optimaliseren. Burgering: 'De berging in de riolering wordt vergroot, waardoor de afvoer bij de zuiveringen gelijkmatiger is. Daardoor volstaat een kleinere capaciteit van de zuiveringsinstallaties.'

Het afstemmen van investeringen in de afvalwaterketen vindt in Gelderland al binnen veel van de 51 zuiveringskringen plaats die in beheer zijn bij vier waterschappen en 56 gemeenten. Er worden onder meer afspraken gemaakt over duurzame maatregelen zoals afkoppelen. Door de reductie van emissies en voorbereiding van het watersysteem op de klimaatverandering, leidt de afstemming ook tot milieuwinst. Voor de komende jaren investeren gemeenten en waterschappen in totaal meer dan 250 miljoen euro om emissies te beperken.

Gemeenten investeren miljarden in riolering

De *Rioleringsatlas van Nederland* brengt voorzieningen, beheer en financiën van de riolering in beeld. Daaruit blijkt dat in Nederland meer riolering ligt dan tot nu toe is aangenomen: ruim 80.000 km vrijvervalriolering en 20.000 km druk- en persleiding. De belangrijkste conclusies van de atlas zijn onder meer:

- Het rioleringsnet heeft een vervangingswaarde van 58 miljard euro.
- De jaarlijkse kosten bedragen daarvoor nu 1,1 miljard euro. Voor 87 procent wordt dat uit het rioolrecht betaald.
- De kwaliteit van de riolering blijft op orde als gemeenten de komende zes jaar de ruim 3 miljard aan voorgenomen investeringen voor vervanging en renovatie daadwerkelijk realiseren.
- Tien procent van de gemengde riolering voor de gelijktijdige afvoer van afval- en regenwater is in 2010 gescheiden, met een totale investering van zo'n twee miljard euro.
- Binnenkort is in Nederland 99,3% van alle huishoudens op de riolering aangesloten, in totaal wordt minimaal 1,5 miljard euro geïnvesteerd in de aanpak van lozingen in het buitengebied.
- Met een jaarlijkse inspectie van 7 procent en een jaarlijkse reiniging van 11 procent van de riolering voldoen gemeenten aan de daarvoor bestaande aanbevelingen.
- Alle gemeenten hebben een Gemeentelijk Rioleringsplan.
- Met als doel integrale oplossingen en kosten besparen, werkt 76 procent van de gemeenten met het waterschap samen via een waterplan, afkoppelkansenkaart, optimalisatiestudie en/of afvalWaterakkoord.
- Het rioolrecht is de afgelopen 10 jaar meer dan verdubbeld, de komende 10 jaar zal dat nog een verdubbelen door toenemende investeringen in de vervanging en het scheiden van afval- en regenwater, het tegengaan van wateroverlast en watervervuiling vragen.

De *Rioleringsatlas van Nederland* wordt uitgegeven door de Stichting Rioned en kost 20 euro voor begunstiger) en 45 voor niet-begunstigers (excl. btw). Een compacte weergave hiervan is *Riool in Cijfers 2005-2006*, te downloaden via www.riool.net.

Uit de bevindingen van de stuurgroep blijkt ook dat het versturen van één waterketenfactuur haalbaar is. Gemeenten hebben de keuze tussen een gebundelde factuur of een gebruikersafhankelijke factuur. Gemeenten, waterschappen en waterbedrijf kunnen ook gezamenlijk een lokaal waterketentarieff introduceren.

Met één waterrekening op de mat zijn afnemers niet goedkoper uit. Stuurgroep-voorzitter Burgering ziet wel andere voordelen: 'Burgers krijgen meer inzicht krijgt in de totale waterkosten voor drinkwater, riolering en afvalwater. Voor vragen over de factuur kunnen burgers bij een centraal loket terecht. Factuur en loket betekenen een duidelijke verbetering van de dienstverlening aan klanten', vindt hij.

Rioleringsplatforms

De samenwerking in Gelderland onderscheidt vier niveaus:

- 1 Contractuele samenwerking: samenwerking op activiteiten, vastgelegd in bestuurlijke afspraken.
- 2 Gemeentelijke samenwerking: uitvoerende activiteiten worden geïntegreerd in een bovengemeentelijke dienst.
- 3 Aangepaste regionale organisatievorm: uitvoerende activiteiten worden geïntegreerd in een regionale dienst of bij één van de partijen en op termijn.
- 4 De oprichting van een nieuwe organisatie waarin de uitvoerende activiteiten worden ondergebracht.

Burgering vindt dat voor het starten van samenwerking moed nodig is. 'Als steun in de rug stelt de stuurgroep voor regionale rioleringsplatforms op te zetten die kunnen fungeren als kennisnetwerken. 'Ook de deelname van alle betrokken Gelderse partijen aan de landelijke rioleringsbenchmark van de Stichting Rioned zou de uitwisseling van kennis bevorderen.'

Stichting Rioned deed onderzoek naar het riolering in Nederland (*zie kader, red.*). Het is de eerste keer dat het ondergrondse stelsel zo grootschalig in kaart werd gebracht. Daardoor werd duidelijk wat er aan riolering ligt, hoe de stand van zaken is met betrekking tot onderhoud en vervanging en wat er wordt gedaan om het milieu te beschermen. 'We hebben nu zicht op het onderhoud, vervanging, uitbreiding en milieumaatregelen', vat directeur Hugo Gastkemper van Rioned het belang van het onderzoek samen.

De resultaten wijzen uit dat er in Nederland meer riool onder de grond ligt dan werd aangenomen: 17 procent meer. 'Dat is veel,' vindt Gastkemper. De laatst bekende cijfers kwamen lager uit omdat die waren gebaseerd op geïndexeerde gegevens uit de jaren negentig. Een pluspunt vindt Gastkemper dat de cijfers nu zijn gebaseerd op feitelijke gegevens. 'Dat geeft aan dat investeringen goed zijn besteed. Dat blijkt ook uit het feit dat 93 procent van alle gemeen-

ten geen vervangingsachterstand heeft', weet, de directeur. 'Terwijl het algemene beeld er één van dramatische achterstanden was.'

Kostenstijging

Het rioolrecht is de afgelopen 10 jaar meer dan verdubbeld, blijkt uit de *Rioleringsatlas*. Van 435 miljoen euro in 1990 naar ruim een miljard euro dit jaar. Per huishouden steeg het rioolrecht van 60 naar 125 euro. Gastkemper voorziet voor het komend decennium opnieuw een verdubbeling. 'In de periode van 2006 tot 2015 wordt onder meer zes miljard euro uitgegeven aan vervangingskosten. Het afkoppelen komt op twee miljard euro. Voor milieumaatregelen (overstorten) en het op peil houden van het grondwater is elk een miljard euro nodig.'

Met het totaalbedrag van tien miljard euro, wordt niet alleen de wateroverlast terug gedrongen, maar ook de waterkwaliteit verbeterd. 'Maatregelen, zoals het weer laten meanderen – slingeren – van beken waardoor de afvoercapaciteit toeneemt en er een natuurlijker systeem ontstaat met milieuvriendelijke oevers, moeten wat hem betreft in nauwe samenhang met elkaar worden genomen. 'In de praktijk gebeurt dat al wel, maar nog onvoldoende om aan de wateropgave van de 21e eeuw te kunnen voldoen.'

Daarmee blik Gastkemper vooruit naar de Kaderrichtlijn Water. 'Deze Europese wet verplicht dat al het water dan in een goede ecologische conditie is. Tegen die tijd moeten behalve de ongewenste vervuiling door riooloverstort ook ettelijke andere vervuilingbronnen, zoals de landbouw en de industrie, zijn aangepakt.'

Gastkemper is voorstander van een weloverwogen afweging tussen de maatschappelijk kosten en baten van de verschillende opties die tot het vereiste doel leiden. 'Met andere woorden: wat kost het en wat levert het op.' Wat hem betreft bewijst de 'Rioleringsatlas' daar z'n nut. 'Op basis van de onderzoeksgegevens kunnen de verschillende maatregelen tegen elkaar worden afgezet. Met de beschikbare gegevens komt die vergelijking dicht bij de realiteit uit dan op basis van de oude cijfers. Daarin zit 'm voor de komende tien jaar vooral de winst van de atlas.'

Uitgangspunten Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW)

- Anticiperen in plaats van reageren om zo flexibel in te spelen op bodemdaling, zeespiegelstijging en klimaatverandering.
- Het waterbeleid wordt gebaseerd op de stroomgebiedbenadering conform de Europese Kaderrichtlijn Water.
- Aanpak vindt plaats per stroomgebied waarbij wordt gewerkt in de voorkeursvolgorde van eerst vasthouden, dan bergen en in laatste instantie afvoeren van overtollig water of aanvoeren ingeval van watertekort.
- Bij het uitwerken van oplossingen voor veiligheid en wateroverlast worden technische met ruimtelijke gecombineerd.
- Meervoudig ruimtegebruik door waar mogelijk koppelingen te leggen met andere functies zoals natuur, stadsvernieuwing, recreatie en herstructurering van de landbouw en door functie-aanpassing of -verandering is uitgangspunt bij het zoeken naar ruimte voor water.
- Uitwerking van veiligheid en het voorkomen van wateroverlast vindt waar nodig en mogelijk plaats in een integrale werkwijze waarbij de aanpak van watertekorten, tegengaan van verdroging en verdere verbetering van de waterkwaliteit worden betrokken. Ook zijn er goede mogelijkheden om de uitvoering te combineren met wensen op andere beleidsterreinen, zoals de reconstructie van het landelijk gebied, de aanleg van de ecologische hoofdstructuur, winning van oppervlaktedelfstoffen, landinrichting en overige gebiedsgerichte projecten, woningbouw en de aanleg van bedrijventerreinen. Ook onder droge en normale omstandigheden dient water zo lang mogelijk vastgehouden te worden. Het doel hiervan is verdroging te voorkomen, ook in aangrenzende regio's, en waar nodig gelet op de waterkwaliteit het inlaten van gebiedsvreemd water te beperken.
- Rijk, provincies, waterschappen en gemeenten hebben ieder hun eigen verantwoordelijkheden in het op orde brengen en houden van de regionale watersystemen.

Investeringen in het NBW 2003-2007:

- Waterbeheer gerelateerde uitgaven door waterschappen: 680 miljoen.
- Rijksbijdrage t.b.v. wateroverlast: 100 miljoen.
- Meekoppelen andere belangen (provincies, gemeenten en waterschappen, reguliere budgetten van het Rijk, EU-subsidie-regelingen en eventuele derden): 520 miljoen.

H e l p d e s k W a t e r

Met ingang van 1 januari volgend jaar is de Helpdesk Water het centrale punt voor vragen over water. In de helpdesk werken meerdere organisaties samen, waaronder de Unie van Waterschappen, streven het Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling (RIZA) en het Rijksinstituut voor Kust en Zee (RIKZ). 'De informatievoorziening over water is nu nog erg versnipperd', zegt Rolf van den Hoek van het RIZA. 'Verschillende organisaties hebben informatielijnen over bepaalde wateronderwerpen. Vanaf volgend jaar kunnen burgers en bedrijven op één adres terecht. Of het nu gaat om waterbeleid, wet- en regelgeving, vergunningen, of om vragen over getijdenwerking en waterbodems, de Helpdesk Water zal de vragen kunnen beantwoorden.' Voor meer informatie, tel. (0320) 298717.